

เทศน์เช้า วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาคนเกิดมา คนเกิดมาในโลกนี้กำลังไม่เท่ากัน กำลังของคนทั้งข้างนอก ทั้งกำลังภายใน และกำลังใจ สิ่งที่เป็นกำลัง เห็นไหม บางคนอ่อนแอทางร่างกายแต่หัวใจเข้มแข็งมาก บางคนร่างกายแข็งแรงแต่หัวใจอ่อนแอมาก สิ่งที่อ่อนแอ มันอ่อนแอเพราะว่ามันไม่มีความมั่นใจของมัน

ถ้ามีความมั่นใจ เห็นไหม เรามีสมาธิไง คนเราถ้ามีชีวิตยืนยาวนี้ ในทางธรรมบอกว่า เรา รักษาศีล เราไม่ทำลายชีวิตคนอื่น ชีวิตเราก็จะยืนยาว เราทำความสงบของใจ เห็นไหม นี่ความมั่นใจจะเกิดจากมีความสงบของใจ ถ้าความมั่นใจที่สุดขึ้นมาคือความรู้ เพราะว่าถ้าเรามีความรู้ เรารู้อะไรต่าง ๆ เราจะไม่วอกแวกไม่เงินสิ่งนั้น

ศีลก็เหมือนกัน ถ้าเรามีศีล เรามีความมั่นใจของเรา เราจะไม่วอกแวกแล้วถ้ามีสมาธิขึ้นมา เห็นไหม แล้วเราจะมีปัญญาของเรา ถ้าปัญญาของเราดี สรรพสิ่งโลกนี้เขารู้อะไรต่าง ๆ นี้ เขารู้อะไรเรื่องภายนอก เรื่องปัญญาภายนอกสิ่งนั้นเป็นปัญญาภายนอก แล้วก็ลึกลับสงสัยหนึ่ง ความลึกลับสงสัยคือว่ามันจะจริงหรือไม่จริง เห็นไหม

แล้วถ้าวิชาการคนละแขนงนี้ มันก็ต้องเถียงกันว่า สิ่งความเห็นของตัวเองอันใดถูกต้อง ความถูกต้องแล้วแต่มุมมอง มุมมองแต่ละคนมันก็มุมมองต่าง ๆ กัน แล้วแต่จริตนิสัยและมุมมองต่าง ๆ กันออกไปสภาวะแบบนั้น มันจะทำให้คนลึกลับสงสัย เห็นไหม

แต่ถ้าเรารู้รอบรู้รอบ ถ้ารู้รอบ รู้ความเห็นของเราจากภายในขึ้นมา ความรู้รอบอันนี้มันจบ มันจะมีความมั่นใจของมันมาก ความมั่นใจไง สรรพสิ่งต่าง ๆ ความรู้ที่ไหนก็แล้วแต่ รู้ออกไปเกิด สิ่งนั้นทำให้เวียนตายเวียนเกิดไปในวัฏฏะ จะไม่ดับความลึกลับสงสัยของใจนั้นได้

แต่ถ้าใครมาดับความลึกลับสงสัย เห็นใหม่ นี่ความไม่รู้คืออวิชา อวิชาคือว่าถ้าทางโลก เขาถือว่านี่คืออวิชา เห็นใหม่ เวลานั้นก็วิชาการเขาว่ากันนะ ถ้าเราไม่รู้เรื่องวิชาการ เป็นอวิชาคือ เราไม่รู้ ถ้าเรารู้เป็นความรู้จริง...ความรู้อันนั้นอวิชาพารู้ต่างหาก อวิชาคือความไม่รู้ตัวมันเอง สิ่งที่อวิชาคือว่ามันรู้ที่อยู่รู้สภาวะรู้แต่ไม่รู้จักตัวมันเอง

ถ้ามันจะรู้จักตัวมันเอง มันเป็นวิชานะ วิชาจรณสมุปนุโน สิ่ง que เห็นจากภายในเข้ามาที่ มันจะรู้ตัวมันเอง ถ้ามันรู้ตัวมันเอง รู้สิ่งนี้ จบนะ อย่างอื่นนั้นเป็นเงา เป็นการเกิดดับของกระแส ของโลกเขา กระแสของโลก โลกจากภายนอก การเกิดดับความเจริญรุ่งเรืองของโลกเขา กระแส ของโลกนี้หมุนเวียนไป ประเทศชาติต่าง ๆ ประเทศที่เคยเจริญขึ้นมา มันก็เสื่อมไปธรรมดา มัน หมุนเวียนไป โลกวัฏฏะเป็นอย่างนั้น

โลกจากโลกนอก เห็นใหม่ โลกนอกเป็นโลกนอก โลกในคือหมู่สัตว์ โลกในคือความข้อง ของใจ ใจของเราข้องสิ่งต่าง ๆ นี้ เป็นโลกภายใน โลกภายในยึดมั่นถือมั่น ภาวสะเกิดตรงนี้ไฉ เกิดตรงจุดเริ่มต้น จุดของฐานความคิดเริ่มต้นจากตรงนี้ ถ้าตรงมีฐานของความคิดนี้ มันคิดไปหมด

ถ้ามันคิดสิ่งต่าง ๆ ไปหมด เห็นใหม่ การแสวงหาต่าง ๆ บริษัทห้างร้านต่าง ๆ หรือเจ้าของ บริษัทนั้น เขาต้องแสวงหากำไรของเขา แสวงหาผลประโยชน์ของเขา เขาแสวงหา เห็นใหม่ จน บริษัทข้ามชาตินี้ะโลกทั้งโลกจะแคบเกินไปในเรื่องการธุรกิจ สิ่งที่ธุรกิจนี้มันต้องแสวงหามาก ขนาดนั้น

นี่ค้นหาความทะยานอยากของใจดวงนั้น ถ้ามันต้องการแล้วนี้ มันคิดได้ตั้งแต่..อย่าว่าแต่ โลกนี้เลย โลกจักรวาลมันก็คิดมันก็มันหมายไปเพื่อจะเอาเป็นผลประโยชน์ของมัน แต่ถ้าคนมี อำนาจวาสนา เหมือนกับมหाराชาสมัยโบราณนะ เขาปกครองโลกๆ เขาต้องการยึดโลกทั้งโลก เป็นของเขา ความคิดของเขาเขาคิดไปขนาดนั้น แต่มันเป็นไปได้ไหม? มันอยู่ที่อำนาจวาสนาของ คน ถ้าคนมีอำนาจวาสนา เห็นใหม่

ดูอย่างเกิดเป็นพระอินทร์ เกิดเป็นเทวดาขึ้นมาเนี่ย เขาต้องสร้างอำนาจขึ้นมาอะไร เหตุที่จะเกิดเป็นพระอินทร์? เขาต้องสร้างถนนหนทาง เขาสร้างศาลา เขาสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ สิ่งที่สาธารณประโยชน์เขาสร้างเพื่อใคร? เขาสร้างเพื่อสาธารณชน สิ่งที่สาธารณชนใช้ของเขา นี่เขาถึงเป็นผู้นำไง นี่ปัญญามันเกิดอย่างนี้ไง ลักษณะของคนเป็นผู้นำ สิ่งที่เป็นผู้นำเป็นหัวหน้า เห็นไหม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลย “ถ้าโคมันฉลาด มันจะนำฝูงของโคขึ้นฝั่งได้”

นี่ก็เหมือนกัน มนุษย์ที่ฉลาด มนุษย์ที่เข้าใจความเห็นของตัวเองจากภายใน ถ้าเข้าใจความเห็นของตัวเองจากภายใน มันเข้าใจสิ่งนั้นหมด แล้วมันเป็นความลึกถึลึบมหัศจรรย์มาก เรว่านะ ปัญญาของเราเนี่ย เราคิดทางวิทยาศาสตร์ ถ้าเราใคร่ครวญไป ปัญญาเรากว้างขวางออกไป นั่นมันเป็นจุดเดียว เห็นไหม วิชาการใด หรือเราคิดวิทยาศาสตร์แขนงใด มันเป็นจุดเดียวเท่านั้น

แต่ความรู้ของใจนี้มันแว้งแว้งมหัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นมากกว่านั้นมาก เพราะอะไร? เพราะมันพลิกแพลงไง สิ่งที่พลิกแพลง เห็นไหม เวลามันส่งออกไปข้างนอกนี้มันยึดหมดเลย รูป รส กลิ่น เสียงต่าง ๆ เป็นเครื่องอยู่อาศัยของมัน มันจะยึดสิ่งนั้น แล้วความเห็นของมันจะยึดสิ่งนั้น มันเป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมนะ เหมือนความกังวลใจ ความเครียดความกังวลใจนี้มันเป็นเรื่องเล็กน้อยนะ แต่ทำไมเราปล่อยวางไม่ได้?

แต่ถ้าเมื่อใดเราปล่อยวางสิ่งนี้ได้ มันจะมองเห็นว่าเป็นของเล็กน้อยมาก แต่เวลามันยึดติดนี้ ความยึดมั่นถือมั่นนี้มันมีกำลังมาก มันมีอำนาจมาก สิ่งที่มีอำนาจนะมันควบคุมใจดวงนี้ แล้วมันคิดไปตามความเห็นของมัน แล้วเวลาจะทวนกระแสเข้าไป จะทำความสงบของใจย้อนกระแส กลับเข้ามาเนี่ย เพื่อจะให้มันมีกำลังขึ้นมาไง นี่จะเข้มแข็งจะอ่อนแอ อ่อนแอตรงนี้

ถ้าเราไม่มีสัจจะนะ เวลาเราตั้งสัจจะขึ้นมาเนี่ย เวลานั่งตลอดรุ่งขึ้นมาเนี่ย เราตั้งสัจจะ พระทำขนาดนั้น แต่เราไม่ต้องทำขนาดนั้นหรอก เราตั้งสัจจะว่าเราจะถือศีลของเราเนี่ย ศีลอันนี้ต้องให้บริสุทธิ์ ถ้ามันจะต้องการสิ่งใด ต้องการตามความปรารถนาของมันในรูป รส กลิ่น เสียง เราจะฝืนมัน เราฝืนตัวเราเองนี้เท่ากับฝืนกิเลส

แต่ทางโลกเขาไม่คิดอย่างนั้น เขาคิดว่าถ้าเราได้สิ่งใด เราได้ปรนเปรอสิ่งใด เราได้เสพสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นความสุข เห็นไหม ความสุขอันนั้นมันทำให้คน ถ้าคนนิสัยดี คนที่เข้าใจโลกมันก็เป็นเครื่องอยู่อาศัยไปได้ ก็เท่านั้นเอง แต่ถ้าคนไม่มีหลักนะ มันคิดสิ่งนั้นไป แล้วมันต้องการสิ่งนั้น มันต้องการสิ่งที่มากเกินไป ๆ จนเป็นคนเสียจริตคนเสียนิสัยไปได้ สิ่งนั้นมันเป็นไปได้

แต่ถ้าเราฝันของเรานี้ เราฝันของเราขึ้นมา เราอ้อมธรรมใจ ถ้าเราไม่ผิดศีลไม่ผิดธรรม เรามีหลักของเราขึ้นมา เราจะมีความภูมิใจมาก ความภูมิใจคือเรามีศีลธรรม ศีลธรรมนี้เป็นเครื่องอยู่ของใจ เห็นไหม จริตนิสัย เครื่องอยู่อาศัยนี้มันคัดแปลงเข้ามาได้ ถ้าเรามีศีลมีธรรม เราจะควบคุมตัวเอง แล้วเราจะพัฒนาตัวของเราเองขึ้นไปนี้ มันจะเริ่มมันคงขึ้นมา จะเริ่มเข้มแข็งขึ้นมา

ถ้าใจเข้มแข็งขึ้นมา มันจะตั้งสัจจะได้ ศรัทธาความเชื่อ สิ่งที่เราเชื่อสิ่งใด ความเชื่อของเรา ถ้าเรามีความเชื่อเราก็ค้นคว้าหาสิ่งนั้น ถ้าเราเชื่อเรื่องกรรม เรื่องการกระทำ เราจะทำแต่คุณงามความดี ถ้าคุณงามความดี ความดีของเรา เห็นไหม ถ้ากิเลสมันไม่เข้าใจก็คุณงามความดีของเรามีมากพ่อแม่บอกว่าต้องการให้ลูกประกอบความสำเร็จทางอาชีพะทางอาชีพต่าง ๆ นี้ พ่อแม่จะเป็นห่วงอย่างนั้นมาก สิ่งทีห่วงอย่างนั้นเพราะความยินอยู่ในกระแสสังคม

แต่เวลาประพฤติกปฏิบัติ เห็นไหม ความยินอยู่ของใจ ถ้าใจทำสัมมาสมาธิได้ ความเห็นของใจ นี่อำนาจสนามมันอยู่ตรงนี้ไง อยู่คนที่สร้างสมาธิ ถ้าคนสร้างสมาธิมันมีความเชื่อจากภายนอก ความเชื่อจากภายนอกเข้ามาก่อน แล้วเราแสวงหาเข้ามา

พอเราเกิดขึ้นมานี้ เกิดขึ้นมาเป็นปัจจัยตั้งที่จิตเข้าไปสัมผัสความสงบของใจ มันมีหลักของใจนี้มันเป็นอจลศรัทธา เห็นไหม ความเชื่ออันนี้ไม่คลอนแคลน ความเชื่ออันนี้เกิดขึ้นมาจากเรา เราฟังเทศน์ครูบาอาจารย์ เราอ่านหนังสือขึ้นมา เราก็เพื่อจะแสวงหาหลักความจริง ถ้าแสวงหาหลักความจริงแล้วเราจะเดินเข้าไปหาความจริงสิ่งนั้น

สิ่งนี้มันเป็นความเชื่อ ความเชื่อกับความจริงเป็นคนละส่วนกัน ความจริงคือจริง คือว่าจิตมันสัมผัส ถ้าเราทำความสงบของใจจิตมันสัมผัส ความเชื่ออันนี้เป็นอจลศรัทธา สิ่งที่เป็นอจล

ศรัทธาที่มันเป็นของเราขึ้นมา นี่สมาธิธรรม รสของธรรมนะซึ่งรสทั้งปวง สิ่งนี้มันสัมผัสที่ใจ ใจได้สัมผัสขึ้นมาแล้วนี่ รสของใจมันมีอยู่แล้ว มันจะไปเชื่อใครล่ะ เพราะใจมันสัมผัสเอง ใจมันรู้เอง

สิ่งที่รู้เองนี่ สิ่งนี้ถ้ามันยื่นของมันขึ้นมาได้นี้ แล้วมันจะฟังใคร นี่ความมั่นใจของตัวเอง สิ่งนี้มั่นใจ มันก็มีกำลังใจขึ้นมา แล้วมันก็จะพยายามค้นคว้าเข้าไป ค้นคว้าเข้าไป ยกขึ้นวิปัสสนาได้ มันจะเป็นเรื่องของปัญญา ปัญญาในหลักของศาสนาเกิดจากตรงนี้ เกิดจากภายใน เป็นวิปัสสนาญาณ ถ้าวิปัสสนาญาณเกิดขึ้นมานี้มันจะเป็นภายใน

ถ้าไม่มีการปฏิบัติ พุคไปเกิด เราก็ฟังทุกวันนะ ฟังว่าญาณอย่างนี้จะเกิดขึ้นมา ๆ แล้วเวลาปัญญาทางโลกทำไมเราปฏิบัติ...ไม่ได้ปฏิบัติทั้งหมด มันเป็นเรื่องเริ่มต้นจากตรงนั้น สิ่งตรงนั้นนะ ถ้าเรามีจิตนิสัยเราเตือนตนเองได้ มันจะเริ่มเตือนตนเอง แล้วมันจะเริ่มปล่อยวางเข้ามา มันเริ่มเตือนตัวเองว่าสิ่งนี้มันเป็นสมบัติของเรา มันเป็นปัญญาเป็นเขavnของเรา

ถ้าเขavnของเรารู้ทันสิ่งนั้น ถ้าเรารู้ทันคนมาก เราพยายามศึกษาคนมาก เราจะทุกข์มาก เราจะเจ็บไปมาก เราจะทำไมเป็นแบบนั้น แต่เพราะสิ่งที่เป็นเขavnปัญญาเกิดจากไหน? เกิดจากใจของเรา ถ้าเรารู้เท่าใจของเรา เรามาแก้ที่ใจของเรา มันจะย้อนกลับเข้ามา เขavnปัญญาอันนั้น ถ้ามันสะกิดใจ ถ้ามันเตือนตนเองขึ้นมา มันจะปล่อยวางสิ่งนั้น

ถ้าเขavnปัญญาอันนี้ไม่เกิดขึ้น มันก็จะคิดว่ามันรู้ทันเขา มันจะเป็นศกยภาพของตัวเอง มันจะเก่ง มันจะมีอำนาจเหนือคนอื่น มันคิดไปสภาวะแบบนั้น นี่เรื่องของโลกเป็นแบบนั้น ถ้าพลิกมาเป็นธรรมก็เป็นปัญญาโลกเหมือนกัน แต่เข้าใจแล้วเป็นสิ่งที่สะท้อนใจ แล้วสะกิดใจย้อนกลับทวนกระแสเข้ามา

สิ่งที่ทวนกระแสเข้ามานี้มันย้อนกลับเข้ามามันถึงจะเกิดปัญญาภายใน ปัญญาภายในนี้ ความมหัศจรรย์เกิดจากปัญญาภายในที่ว่าในหลักของศาสนา พระพุทธเจ้ารู้อันนี้ไง ปัญญาอันนี้มันพลิกแพลงเข้ามาไง นี่พอจิตมันสงบมันตั้งมั่น เราทำความเข้าใจของเราขึ้นมาแล้วนี่ ความ

มันใจของเรา คนจะพูดขนาดไหน ว่าเราประพฤติปฏิบัติเราจะเสียเวลา เราประกอบสัมมาอาชีพนี้ เราจะมีเวลา

ทุกคนต้องตายหมด เวลาของคนมีแค่มหาโยแล้วดำรงชีวิตอยู่เท่านั้น ถึงเวลาตายแล้วมีค่าเท่ากัน จะมีฐานะขนาดไหน จะทุกข์จนชั้นแค่ไหนขนาดไหน ทุกคนต้องบ่ยหน้าไปสู่ความตายทั้งหมด นี่ชีวิตนี้ถึงมีโอกาสไง สมบัติภายนอกเป็นสมบัติเป็นข้าวของเงินทองที่เราแสวงหา อริยทรัพย์ ว่าเป็นอริยทรัพย์ ๑ ภายในนี้มันมีคุณค่ามากกว่านั้นไง

สมบัติภายนอก เห็นไหม ถ้าเรามีหลักทรัพย์ เราก็คุ้ม เราคุ้มเขามาได้ แต่อริยทรัพย์นี้ คุ้มกันไม่ได้ มีแต่มาจากการศึกษาของเรา นี่ แล้วเราพยายามทำของเราเข้ามา สิ่งนี้ซื้อหากันไม่ได้ แล้วเวลากำลังของทรัพย์ เห็นไหม กำลังของร่างกายนี้เวลาเราเห็นว่า ทำไมคนเป็นอย่างนั้น ทำไมคนนี้จะเป็นอย่างนี้ ทำไมเราไม่เป็นอย่างนั้น

นี่เพราะอันนี้ไง เพราะสิ่งที่เราสร้างขึ้นมานี้ เพราะเวลาเราบอกอริยทรัพย์ขึ้นมา ทุกคนเบนหน้าหนีเลย อริยทรัพย์เป็นนามธรรม เราจับต้องไม่ได้ แล้วเราค้นคว้าอย่างไร เราทำอย่างไร เราหาสมบัติของเรา เราจับต้องได้ เรามีความสุข...มันสุขไม่จริงหรอก เหมือนกับอำนาจนี้ เราต้องการอำนาจ เราต้องการมีอำนาจเหนือคนอื่น แต่พอเราไปมีอำนาจเหนือคนอื่นสิ มันเกิดความระแวง มันเกิดความแข็งข้อของเขาขึ้นมาได้ มันไม่มีความสุขหรอก แต่กิเลสมันคิดว่าจะเป็นความสุขของมัน

แต่เวลาเกิดอริยทรัพย์นี้ว่ามันเป็นนามธรรม มันจะมีความสุขได้อย่างไร ไม่ต้องการนะ แต่เวลามันเกิดขึ้นมาจากภายใน เห็นไหม มันเป็นอกุปปิธรรม ฟังสิ อกุปปิธรรมคือสิ่งที่ไม่เสื่อมสภาพ ใจของเราเนี่ยเรรวนและแปรสภาพตลอด แล้วมันเปลี่ยนสภาพไปตลอด เห็นไหม สภาวะการเกิดการตาย การเกิดการตายของใจนี้เกิดดับตลอด

เวลาคิดขึ้นมาเรื่องคุณงามความดี เรื่องมีความสุขขึ้นมา เกิดขึ้นมาแล้ว เวลามันเกิดเรื่องทุกข์ขึ้นมา เห็นไหม นี่เกิดดับตลอด แล้วความเป็นอกุปปิยะ คือสิ่งนี้มันเกิดขึ้นมาไม่ได้ เรารู้ทัน

สภาวะสิ่งนี้ทั้งหมด เวลาเกิดดับขึ้นมาเนี่ย พอมันสะท้อนใจขึ้นมา มันจะบอก “นั่นแน่ อะไรจะมาแล้ว อะไรจะเกิดขึ้นแล้ว” นี่มันทันสภาวะแบบนั้นทั้งหมดเป็นอนุปสรรณ นี่อริยทรัพย์อย่างนี้ นี่ความสุขอันนั้นคงที่ไฉน สิ่งที่ยึดที่กับโลกนี้ที่ไม่คงที่นั่นแปรสภาพตลอดไป เราสร้างสมขึ้นมา เพื่อสภาวะสิ่งนี้

นี่ในหลักของพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนถึงที่สุดของทุกข์ได้ เวลาเราสร้างบุญกุศล ขึ้นมานี้ก็เพื่อกำลังของเรา ถ้าเราสร้างบุญกุศล เห็นไหม เกิดเป็นจักรพรรดิ เกิดเป็นกษัตริย์ เป็นไปได้ พลิกนี้ การเกิดขึ้นมานี้ เวลาจิตปฏิสนธิเกิดในครรภ์ของมารดา เห็นไหม เกิดกับคนทุกข์เข็ญใจ ก็เป็นลูกของคนทุกข์เข็ญใจ ไปเกิดในครรภ์ของกษัตริย์ เราก็เป็นลูกของกษัตริย์แน่นอน แต่จิตดวงที่จะไปเกิดได้ขนาดไหนนะมันต้องอยู่ที่บุญกุศลที่เราสร้างสมขึ้นมา

นี่เราถึงสร้างสมขึ้นมา เราสร้างของเราเป็นของเรา แล้วกำลังจะเกิดขึ้นมากับเรา จะอ่อนแอ จะเข้มแข็งขนาดไหน เราก็สร้างของเราขึ้นมา กำลังของเราเป็นของเรา อริยสังขันธ์นี้เป็นความจริง เวลาเราทำบุญเข้าไปนี่ เราทำบุญอริยสังขันธ์จะความจริงอันนี้ให้ผลกับเรา ศาสนา เห็นไหม สังขธรรมคือคำสั่งสอน คือธรรมชาติ คือความจริงอันหนึ่ง แล้วเราทำความจริงกับอันนั้น

สิ่งที่ว่าในโลก เห็นไหม ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาเนี่ยเป็นเหมือนกับวงจรมัน หมุนเวียนไป การสละออกมานี้มันหมุนไปในวงจรมัน วงจรของวิภูษะ วงจรของโลกมัน หมุนเวียนไป เราได้สละ เราได้ทำขึ้นมาในวงจรมัน สังขอันนั้นนะ สังขอันนั้นให้ผลกับเรา จิตนี้มันถึงพัฒนาขึ้นไป จิตนี้มันถึงมีกำลังขึ้นมา เห็นไหม

นี่เวลากำลังความคิด บางคนคิดไม่ออก บางคนมันฉลาด ฉลาดมาก ถ้าฉลาดเป็นธรรมมัน ก็เป็นประโยชน์ไป ถ้าฉลาดเป็นโลกไปมันก็ฉลาดเป็นโลกตลอดไป แล้วถ้าฉลาดเป็นกิเลสมันยิ่ง ร้ายกาจเข้าไปใหญ่เลย เพราะความคิดของคนนี่มันจะหาผลประโยชน์ของมันโดยที่ว่าเป็นทำให้คนอื่นเดือดร้อนมหาศาลเลย แล้วมีศีลธรรมประกอบเข้ามา ศีลธรรมเข้ามาทำให้ใจดวงนี้ขึ้นมา นี่พัฒนาขึ้นมาให้มันมีความฉลาด ความบารมีธรรมของใจกับบารมีธรรมของร่างกาย อันนี้มันพัฒนาขึ้นไป แล้วเราจะผ่านพ้นจากโลกนี้ไปได้ เอวัง